

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівненський відділ Українського географічного товариства

**ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА У ШКІЛЬНИХ
ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Рівне – 2020

УДК 37.09+373.5.016+91(07)

Г-35

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 8 від 24 вересня 2020 р.)*

Редакційна колегія:

Головний редактор: проф. Лико Д.В.

Члени редколегії:

Войтович О.П., д-р пед. наук, проф.; Коротун С.І., к. геогр. наук, доц.;
Костолович М.І., к. пед. наук, доц; Лис Ю.В., методист; Мартинюк В.О.,
к. геогр. наук, проф.; Пустовіт Г.П., д-р пед. наук, проф.; Романів А.С.,
к. геогр. наук, доц.; Трохимчук І.М., к. пед. наук, доц.

Рецензенти:

д-р пед. наук, проф. Грицай Н.Б.
(Рівненський державний гуманітарний університет)
д-р геогр. наук, проф. Ільїн Л.В.
(Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки)

Г-35 Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах :
проблеми, пошуки, перспективи : Збірник наукових праць ; за ред.
проф. Д. В. Лико / Рівненський державний гуманітарний університет.
– Рівне: Видавець О. Зень, 2020. – 92 с.

ISBN 978-617-601-332-7

У збірнику наукових праць представлені вибрані доповіді з проблем географічної освіти у шкільних та позашкільних закладах, що були заслухані на науково-методичному семінарі 23 вересня 2020 р. в Рівненському державному гуманітарному університеті. Для вчителів географії, природознавства закладів загальної середньої освіти, методистів та керівників гуртків позашкільних закладів.

© Колектив авторів, 2020

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2020

ISBN 978-617-601-332-7

В. О. Мартинюк
канд. географ. наук, доц.,
проф. кафедри екології, географії та туризму
Рівненського державного гуманітарного університету

ЧИ ПОТРІБНА КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ У ШКОЛІ?

Актуалізується проблема профільного навчання у закладах загальної середньої освіти. Серед пропонуванних профільних та елективних курсів з географії важливе місце посідає «Конструктивна географія». Розкрито сутність, об'єктно-предметне поле заданого курсу та запропоновану структуру ключових розділів програми шкільного предмету. Обґрунтовано доцільність запровадження курсу «Конструктивна географія» у 12 класі загальної середньої школи.

Ключові слова: шкільна географія, профільне навчання, профільні предмети, конструктивна географія.

Сама постановка питання, що зазначається у назві статті уже констатує проблему щодо доцільності (або не доцільності) вивчення такого курсу (предмету) в школі. Який він має бути, обов'язковим чи факультативним, у профільних класах або у звичайних, в 11-му чи 12-му класі? Такі питання пов'язані з реальним утіленням концепції профільного навчання в старшій школі, яка обґрунтовувалася ще 17 років тому під егідою Міністерства освіти і науки України.

У концепції профільного навчання запропоновано такі напрями, а саме: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний [4]. З цього приводу П. Шищенко та ін., пропонують такі профільні та елективні курси для закладів загальної середньої освіти, а саме (цитується за [12]):

– *суспільно-гуманітарний профіль* («Країнознавство», «Демогеографія», «Комерційна географія» та ін.);

– *природничо-математичний профіль* («Глобальна географія», «Геоєкологія», «Геологія» та ін.)

– *технологічний профіль* («Конструктивна географія», «Геоінформатика», «Природокористування» та ін.);

– *художньо-естетичний профіль* («Географія населення», «Географія культури», «Географія релігій» та ін.);

– *спортивний профіль* («Географія туризму», «Медична географія», «Рекреаційна географія» та ін.).

Таким чином, для профільних класів технологічного профілю старшої школи пропонується курс «Конструктивна географія» (рисунк).

Рисунок – Напрями профільного навчання та профільні й елективні курси з географії у закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – обґрунтування сутності, об’єктно-предметного поля, завдань вивчення конструктивної географії та її місця у шкільному курсі географії.

Конструктивна географія (за В. Петліним) – науковий напрям, що вивчає конструктивні основи планування природно-господарських територіальних систем на основі закономірностей просторово-часової організації природних територіальних єдностей в спонтанному та антропогенно-модифікованому режимах функціонування [10].

Виникнення конструктивно-географічних ідей припадає на другу половину ХХ ст. Засновником конструктивної географії, як наукового напрямку географічної науки, є акад. І. Герасимов – директор Інституту географії АН СРСР (1951-1984). Вихід у 1966 р. його статті «Конструктивная география: цели, методы, результаты» [6], фактично є тією відправною точкою з якою пов’язаний початок становлення і розвитку нового наукового напрямку в географії. Конструктивний метод пізнання

територіальних систем був відомий і раніше, ним послуговувалися чимало вчених-географів (Г. Висоцький, О. Воєйков, П. Броунов, В. Докучаєв, А. Краснов, Г. Морозов, П. Тутковський), але не акцентували на особливу роль, тим більше як наукового напрямку. Д. Богорад ще у 1965 р. видав працю «Конструктивная география района. Основы районной планировки», де наголошувалося, що у процесі районного планування район не стільки вивчається і описується, скільки на основі цього вивчення конструюється» [1].

Фундаментальні розробки з конструктивної географії в Україні пов'язані з іменами О. Адаменка, В. Вишневського, І. Волошина, А. Гудзевича, Г. Денисика, О. Дмитрука, Є. Іванова, Л. Ільїна, А. Калька, К. Кілінської, І. Ковальчука, А. Кривульченка, О. Лаврика, Н. Максименко, О. Маринича, М. Назарука, В. Петліна, К. Позаченюк, Г. Рудька, О. Світличного, М. Сивого, С. Сонька, А. Топчієва, В. Удовиченко, В. Фесюка, Л. Царика, Г. Швєбса, П. Шищенка, П. Штойка та інших вчених.

Об'єктом вивчення конструктивної географії, виходячи із тлумачення її сутності, є різнорангові (локальні та регіональні) природно-господарські територіальні комплекси і системи (у тому числі й антропогенно-модифіковані), геотехнічні системи (ПГТК, ПГТС, ГТС), а *предметом* – екостан та геоекологічні процеси формування, розвитку, трансформації та прогнозування ПГТК, ПГТС, ГТС під впливом природних і антропогенних чинників. До об'єктів конструктивної географії ми відносимо різнорангові ПГТК і ПГТС басейнові, лісгосподарські, водогосподарські, гірничо-видобувні, заповідно-рекреаційні, меліоративні, техногенні системи тощо.

Методологічною основою конструктивно-географічних досліджень ПГТК і ПГТС сьогодні слугують праці О. Гавриленко [2], І. Герасимова [7-8], О. Маринича та ін. [5], В. Петліна [9-10], В. Руденка [13] та інших. Для загальноосвітньої школи запропоновані навчальні програми з конструктивної географії В. Загороднього [3], П. Шищенка та Н. Муніч [14], близька за змістом програма І. Половини [11], яка наголошує на аспектах взаємодії суспільства і природи. Спробуємо окреслити ключові розділи з конструктивної географії, які, на нашу думку, мають увійти до шкільної програми з географії.

Вступ

Розділ I. Історичні етапи взаємодії суспільства і природи.

Розділ II. Становлення і розвиток конструктивно-географічних досліджень у географічній науці.

Розділ III. Основні поняття конструктивної географії. Предмет і методи дослідження.

Розділ IV. Концептуально-методологічні основи конструктивної географії.

Розділ V. Географічне конструювання та територіальне планування різних рівнів ПГТК і ПГТС.

Розділ VI. Стійкість ПГТК і ПГТС до антропогенних навантажень та їх нормування.

Розділ VII. Географічне прогнозування ПГТК і ПГТС.

Розділ VIII. Геоекологічна експертиза та моніторинг ПГТК і ПГТС.

Розділ IX. Конструктивна географія України.

Розділ X. Перспективні напрями конструктивно-географічних досліджень та їх роль в удосконаленні структури і взаємозв'язків у системі «природа-населення-господарство».

Розділ XI. Стратегія сталого розвитку та збалансованого природокористування.

Обов'язковою умовою такої програми є практичні роботи, які мають ґрунтуватися на територіальній оцінці та аналізі локальних територій (ПГТК, ПГТС, ГТС, об'єднаних територіальних громад, населених пунктів тощо), картографічному моделюванні із застосуванням геоінформаційних технологій. Доречно з такого курсу розробити практикум з різними рівнями завдань, який урізноманітнить роботу учнів, створить передумови до набуття навиків з геопланування, геоекологічної експертизи, геопрогнозування, збалансованого природокористування локальних територій.

Висновки. Повертаючись до постановки питання у назві статті можемо ствердно сказати, що предмет «Конструктивна географія» необхідний у старшій школі. Запровадження такого курсу ми рекомендуємо в 12 класі профільного навчання, а саме у класах технологічного профілю. У класах іншого профілю він може пропонуватися як елективний курс. Такий шкільний предмет наблизить географію до реального життя, а учням розкриє прикладні аспекти застосування географічних знань у майбутній професійній діяльності.

Список джерел

1. Богорад Д. И. Конструктивная география района. Основы районной планировки. М., 1965.
2. Гавриленко О. П. Екогеографія України : Навч. посібник. К. : Знання, 2008. 646 с.
3. Загородній В. Конструктивна географія. Програма для учнів 11 класу загальноосвітньої школи (34 год.). *Географія та основи економіки в школі*. 1998. № 2. С. 16-17.
4. Концепції профільного навчання в старшій школі. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2003. № 24. С. 3-15.

5. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України. Підручник. К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. 479 с.
6. Герасимов И. П. Конструктивная география: цели, методы, результаты. Изв. ВГО. 1966. Т. 98. Вып.5.
7. Герасимов И. П. Советская конструктивная география. М. : Наука, 1976. 208 с.
8. Основы конструктивной географии / И.П. Герасимов, В.С. Преображенский, Ю.А. Исаков и др. ; Ред.-сост. Л.С. Абрамов; под. ред. И.П. Герасимова, В.С. Преображенского. М. : Просвещение, 1986. 287 с.
9. Петлін В. М. Конструктивне ландшафтознавство. Львів : Вид-й центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 357 с.
10. Петлін В. М. Конструктивна географія. Львів : Вид-й центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 544 с.
11. Половина І. Взаємодія суспільства і природи. Експериментальна програма факультативних занять з географії для 11 класу середньої загальноосвітньої школи. *Географія та основи економіки в школі*. 1997. № 2. С. 11-13.
12. Проблеми викладання географії у школі : Конспект лекцій / Укл. С.М. Кирилук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 124 с.
13. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х част. : підручник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.
14. Шищенко П., Муніч Н. Конструктивна географія (70 год., 2 год. на тиждень). *Краснзнавство. Географія. Туризм*. 2004. № 47. С. 11-16.

ЗМІСТ

Войтович О.П., Костолович М.І. Методика впровадження проєктів у шкільний курс географії.....	3
Войтович О.П., Лико Д.В., Мартинюк В.О. Удосконалення навчального плану освітнього ступеня «магістр» спеціальності 014.07 «Середня освіта (географія)» у світлі сучасних вимог до підготовки майбутнього вчителя географії.....	6
Коротун С.І., Романів А.С. Роль сучасної шкільної географії в громадянському житті та кар'єрному зростанні особистості.....	11
Лис Ю.В. Сучасний освітній інструментарій компетентісно орієнтованого навчання географії.....	16
Лисиця А.В. Географічне краєзнавство, історичні пам'ятки пов'язані з епідеміями минулого.....	25
Логвиненко І.П. Краєзнавча робота в процесі викладання географії в школі.....	31
Мартинюк В.О. Чи потрібна конструктивна географія у школі?.....	35
Мартинюк О.Ю. Геоєкологія у системі діяльності Малої Академії наук учнівської молоді.....	40
Осніцька Н.О. Реалізація аксіологічного підходу в навчально-виховному процесі школи засобами шкільного краєзнавства (з досвіду роботи).....	45
Портухай О.І., Демчук О.Д. Вивчення особливостей міграційних процесів населення в Рівненській області.....	55
Пустовіт Г.П., Сяська І.О. Роль еколого-краєзнавчого контенту у змісті фахової підготовки майбутніх учителів географії.....	60
Романів О.Я. Досвід реалізації розвиваючого і збагачуючого навчання обдарованої молоді за моделлю Джозефа Рензулі в закладі позашкільної освіти.....	64

Сокол Т.К. Інтеграція природничих наук у змісті старшої школи: від теорії до практики.....	74
Суходольська І.Л., Окуневич Д.Я. Особливості використання ГІС-технологій на уроках географії.....	81
Трохимчук І.М. Методологія та організація наукових досліджень з географії в середній школі за міжнародним науково-освітнім проєктом GLOBE.....	85

Наукове видання

Збірник наукових праць

**ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА У ШКІЛЬНИХ ТА
ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ,
ПЕРСПЕКТИВИ**

Відповідальний за випуск: Д.В. Лико
Комп'ютерне верстання: В.О. Мартинюк

Підписано до друку 28.09.2020 р.
Формат 60×84 1/16. Друк: різнограф
Ум. друк. арк. **5,35**
Обл. вид. арк. **7,08**

Видавець Зень О.М.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія №26 від 06 квітня 2004 р.
Вул. Князя Романа, 9/24, м. Рівне, 33022
068-025-067-4; olegzen@ukr.net

Віддруковано у редакційно-видавничому
відділі Рівненського державного гуманітарного університету
вул. Ст. Бандери, 12, м. Рівне, 33018
(0362) 62-03-56; info@rshu.edu.ua